

Diarienummer: 0038/17

Handläggare: Peter Berggren
Tel: 031 – 368 54 56
E-post: peter.berggren@gshab.goteborg.se

Yttrande över Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026

Förslag till beslut i styrelsen för Göteborgs Stadshus AB

1. Besluta om yttrande avseende Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026 i enlighet med nedanstående.
2. Översända yttrandet till Social Resursnämnd

Sammanfattning

Social Resursförvaltning har under 2017 utarbetat ett förslag till program om social hållbarhet och jämlikhet. Utkastet till program benämns "*Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026*". Programmet innehåller förslag på målbild, fokusområden och strategier för arbetet.

Social Resursnämnd har remitterat förslaget för yttrande senast 2017-06-30.

Den övergripande ambitionen i programmet är vällovlig och belyser ett antal av de större utmaningar som Göteborgs Stad har idag, och även behöver arbeta med för framtiden.

Samtidigt kan man se att de flesta av dessa utmaningar, som de beskrivs, är del av det kommunala grunduppdraget och redan är tydligt formulerade i Stadens övriga styrdokument, både för hela Staden och för enskilda förvaltningar/bolag. Förslaget till program är därför i sin karaktär alltför övergripande och ger inte tillräckligt tydligt fokus för att driva ytterligare nödvändig förändring.

Programmet är även övergripande i sina mål, fokusområden och strategier, vilket kan ge utrymme för olika tolkningar och försvaga styrningen. En komplettering med tydliga beskrivande gapanalyser och målformuleringar skulle ge förvaltningar och bolag bättre stöd. Det är i nuvarande utformning svårt att värdera de enskilda rekommendationerna och dess möjlighet att bidra till det övergripande målet.

Logiken med flera mål, fokusområden, strategier och undermål är komplex – det är svårt att dels se samband mellan orsak och verkan, dels hur programmet ska följas upp på ett effektivt sätt.

Det är i dagsläget svårt att se att förslaget till program ger tillräckligt underlag till relevant ledning och stöd för att nå förväntade mål, vare sig på Staden-övergripande nivå eller för enskilda förvaltningar eller bolag.

Ekonomiska konsekvenser

Programmet i sig innebär inga ekonomiska konsekvenser. Resultatet – en mer jämlik stad – bör i ett längre perspektiv innebära ekonomiska fördelar, med bland annat högre attraktivitet för näringsliv och arbetskraft, ett tryggare och stabilare samhälle samt minskade samhällskostnader ur ett välfärdsperspektiv.

Olika Perspektiv

Programmets innehåll och förväntade effekter ger förutsättningar för positiv påverkan ur barnperspektivet, jämställdhet och mångfald samt även miljöperspektivet.

Bakgrund

Göteborg är en attraktiv stad i en stark region där det finns möjligheter till utveckling för både innevånare, näringsliv och andra organisationer. För de flesta är Göteborg en bra stad att växa upp och leva i. År 2014 gav Göteborgs Stad ut rapporten *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg* som visar att Göteborg står inför utmaningar.

Göteborg är en socioekonomisk segregerad stad. Att uppnå social sammanhållning är en utmaning. Det finns påtagliga skillnader i livsvillkor och hälsa mellan olika grupper av göteborgare och olika delar av staden. Generellt har de grupper med längre utbildning och högre inkomster bättre förutsättningar, livsvillkor och hälsa än de som har kort utbildning och lägre inkomster.

Under de senaste åren har ett fokuserat arbete, med bred förankring i Göteborgs Stads olika verksamheter, initierats och drivits baserat på dessa insikter.

För att fortsätta driva och utveckla dessa fokuserade insatser, och samtidigt leverera ökade effekter med ett bredare mandat, har Social Resursförvaltning under 2017 utarbetat ett förslag till program om social hållbarhet och jämlikhet. Utkastet till program benämns *"Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026"*. Programmet innehåller förslag på målbild, fokusområden och strategier för arbetet.

Social Resursnämnd har remitterat förslaget för yttrande senast 2017-06-30.

Ärendet – Yttrande över kommunstyrelsens remiss

Nedan redovisas Göteborgs Stadshus yttrande över förslaget till Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026. I ett inledande avsnitt redovisas generella synpunkter, därefter svar på de två explicita frågorna ställda i missivet.

Generella synpunkter

Programmet är genomtänkt och gediget utformat och den övergripande ambitionen är vällovlig och belyser ett antal av de större utmaningar som Göteborgs Stad har idag, och även behöver arbeta med för framtiden.

Samtidigt kan man se att de flesta av dessa utmaningar, som de beskrivs, är del av det kommunala grunduppdraget och redan är tydligt formulerade i Stadens övriga styrdokument, både för hela Staden och för enskilda förvaltningar och bolag.

Förslaget till program ter sig därför i sin karaktär alltför övergripande och ger inte tillräckligt tydligt fokus för att driva ytterligare nödvändig förändring.

Programmet är även övergripande i sina mål, fokusområden och strategier, och saknar både tydliga beskrivande gapanalyser och målformuleringar. Detta gör det svårt att värdera de enskilda rekommendationerna och dess möjlighet att bidra till det övergripande målet.

Logiken med flera mål, fokusområden, strategier och undermål är komplex – det är svårt att dels se samband mellan orsak och verkan, dels hur programmet skall följas upp på ett effektivt sätt.

När programmet är antaget kommer en handlingsplan att utarbetas som beskriver genomförandet. Denna ska, i enlighet med Riktlinjer för styrande dokument, bland annat konkret ange vilka aktiviteter, insatser eller åtgärder som ska genomföras samt eventuellt vilka metoder som ska användas. Det ska även framgå av planen vem eller vilka som ansvarar för dem och när de ska genomföras.

Det är önskvärt med en stor delaktighet av bolag och förvaltningar i detta arbete då denna del behandlar frågor om resurser och mandat.

Missivets två frågeställningar

1. *Upplever ni att det saknas några målområden eller strategier som programmet borde beakta eller formulera om?*

Förslaget till program tar sin utgångspunkt i beskrivningar av Stadens kärnuppdrag, vilket är vällovligt. För att ytterligare kunna beskriva vad som saknas i målområden och strategier hade det varit bra med dels en tydligare gapanalys, som beskriver vilka brister som identifierats i dagens arbetssätt i Stadens förvaltningar och bolag, dels med mer konkreta exempel och beskrivningar på vad som förväntas ske annorlunda jämfört med idag med programmet som stöd.

2. *Ger målet, målområdena och strategierna den ledning och stöd som behövs för att nå programmets mål? Om inte vad saknas?*

Förslaget ger god inriktning kring vilka områden som är prioriterade, även om de är tämligen breda i sin ansats. Dock är logiken med flera mål, fokusområden, strategier och undermål komplex – det

är svårt att dels se samband mellan orsak och verkan, dels hur programmet skall följas upp på ett effektivt sätt.

Ytterligare en nivå av fördjupning hade även gett bättre förutsättningar att skapa stöd och ledning i Stadens organisationer. Beskrivningsnivån är hög, och målområden samt strategier belyser i stor utsträckning ordinarie kärnuppdrag.

Göteborgs Stadshus synpunkter

Sammanfattningsvis vore det önskvärt att programmet gav bättre underlag till relevant ledning och stöd för att nå förväntade mål, vare sig på Staden-övergripande nivå eller för enskilda förvaltningar eller bolag.

Programmet hade även varit tydligare i sin ansats med en mer konkret beskrivningsmodell kring ambitioner och mål samt en mer utarbetad gapanalys. En berättelse kring vad som förväntas ske annorlunda med ett genomförande av programmet, samt vilka stora hinder som behöver övervinnas för att lyckas med programmets ambitioner, hade ytterligare förstärkt helheten.

Expedieras

1. Social Resursnämnd

Bilagor

1. Missiv rörande Social Resursnämnds begäran om yttrande avseende Förslag till Göteborgs Stads program för jämlik stad 2018-2026
2. Förslag till Göteborgs Stads program för jämlik stad 2018-2026

**2017-04-11
Dnr 0327/17**

Begäran om yttrande avseende Förslag till Göteborgs Stads program för jämlik stad 2018-2026

Social resursförvaltning har tagit fram Göteborgs stads förslag till program för Jämlik stad 2018-2026. Programmet avser Göteborgs Stads första program för en Jämlik stad som på ett övergripande sätt samlar frågor om social hållbarhet och jämlikhet. Här pekas färdriktningen ut mot framtiden. Hur vi tillsammans inom staden och i samverkan med invånarna, näringslivet, regionala och statliga aktörer, civilsamhällets organisationer och akademin kan arbeta för att uppnå ett socialt hållbart och jämlikt Göteborg.

För att få en tydlig riktning i arbetet föreslår förvaltningen i programmet ett mål för arbetet, den jämlik stad – hela staden socialt hållbar med målområden utifrån valda fokusområden. För att skapa förutsättningarna för arbetet har förvaltningen även arbetat fram förslag på strategier som är tänkt vara ett stöd i arbetet på en stadenövergripande nivå.

Social resursnämnd beslutade 2017-04-19 att sända ut planen på remiss. Efter remissomgång sker en fortsatt beredning av Social resursnämnd inför slutgiltig beredning och antagande av kommunfullmäktige.

Remitanterna ombeds att särskilt beakta följande frågeställningar i handläggningen av ärendet:

1. Upplever ni att det saknas några målområden eller strategier som programmet borde beakta eller formulera om?
2. Ger mål, målområdena och strategierna den ledning och stöd som behövs för att nå programmets mål? Om inte vad saknas?

I uppdraget att ta fram ett program ingår att se över befintliga program och planer som skulle kunna ersättas. En översyn har gjorts för tittat på program och planer som har bäring på sociala frågor. Bedömningen är att ett antal mål helt eller delvis kan uppgå i förslag till programmet.

Förslaget utsänds härmed på remiss och svar önskas inkommet senast 30 juni 2017.

Svaret skickas till socialresurs@socialresurs.goteborg.se med hänvisning till dnr 0327/17.

Social resursförvaltning

Michael Ivarson
Förvaltningsdirektör

Remissen sänds till:

Stadsdelsnämnder

SDN Angered
SDN Askim-Frölunda-Högsbo
SDN Centrum
SDN Lundby
SDN Majorna-Linné
SDN Norra Hisingen
SDN Västra Göteborg
SDN Västra Hisingen
SDN Örgryte-Härlanda
SDN Östra Göteborg

Facknämnder

Arbetsmarknad och
vuxenutbildningsnämnden
Fastighetsnämnden
Idrotts- och föreningsnämnden
Intraservice
Konsument och medborgarservice
Kulturnämnden
Miljönämnden
Park- och naturnämnden
Stadsbyggnadsnämnden
Utbildningsnämnden

Bolagsstyrelser

Göteborgs stads hus AB
Göteborgs energi
Framtiden AB
Higab
Göteborgs Hamn
Göteborgs spårvägar
Göteborg & Co
BRG

Råd

HBTQ-råd
Funktionshinderråd
Pensionärsrådet

Sverigefinska rådet
Romska rådet
Kulturgruppen för resandefolket
Ungdomsfullmäktige

Externa

VGR Avdelningen folkhälsa
GR
Länsstyrelsen
Polisen
Västsvenska Handelskammaren
Samordningsförbund Västra Göteborg
Samordningsförbund Göteborg Nordost
Samordningsförbund Delta (Hisingen)

Civilsamhället

Samverkansrådet Idékom

Göteborgs stads program för en jämlik stad 2018 – 2026

Beslutad av:	Gäller för:	Diarienummer:	Datum och paragraf för beslut:
Kommunfullmäktige	Stadens nämnder och styrelser		År-mån-dag, § XX
Dokumentsort:	Giltighetstid:	Senast reviderad:	Dokumentansvarig:
Program	2018-mån-dag – 2026-mån-dag		

Göteborgs Stads styrsystem

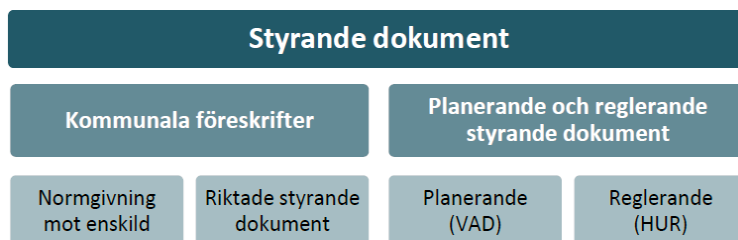
Utgångspunkterna för styrningen av Göteborgs Stad är lagar och författningar, den politiska viljan och stadens invånare, brukare och kunder. För att förverkliga utgångspunkterna behövs förutsättningar av olika slag. Stadens politiker har möjlighet att genom styrande dokument beskriva hur de vill realisera den politiska viljan. Inom Göteborgs Stad gäller de styrande dokument som antas av kommunfullmäktige och kommunstyrelsen. Därutöver fastställer nämnder och bolagsstyrelser egna styrande dokument för sin egen verksamhet. Kommunfullmäktiges budget är det övergripande och överordnade styrande dokumentet för Göteborgs Stads nämnder och bolagsstyrelser.

Om Göteborgs Stads styrande dokument

Göteborgs Stads styrande dokument är våra förutsättningar för att vi ska göra rätt saker på rätt sätt. De anger vad nämnder/styrelser och förvaltningar/bolag ska göra, vem som ska göra det och hur det ska göras. Styrande dokument är samlingsbegreppet för dessa dokument.

De styrande dokumenten ska göra det tydligt både för organisationen och för invånare, brukare, kunder, leverantörer, samarbetspartners och andra intressenter vad som förväntas av förvaltningar och bolag. De styrande dokumenten ligger till grund för att utkräva ansvar när vi inte arbetar i enlighet med vad som är beslutat.

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Inledning.....	5
Programmets utgångspunkter	6
Ramverk och styrning	8
Den jämlika staden – hela staden social hållbar	11
Mål	11
Fokusområden med målområden	11
Uppföljning.....	17
Huvudstrategier för att nå mål och målområden.....	18
Effektivt arbete för en jämlik stad	18
Den sociala gradienten ska minskas.....	18
Investera för framtiden	19
Kombinera olika former av insatser.....	20
Stärka grundförutsättningarna för en jämlik stad	21
Leverera det kommunala grunduppdraget	21
Arbeta normmedvetet.....	22
Stärka det tvärssektoriella arbetet för en jämlik stad	23
Utveckla ägarskap och samverkan	23
Arbeta kunskapsbaserat	24
Jämlika delaktighets- och medskapandeprocesser	25
Litteraturförteckning	27

Programmet vilar på den kunskapsgrund som presenteras i Göteborgs Stads jämlikhetsrapporter från 2014 och 2017.

Läs mer på www.goteborg.se/jamlikt.

Sammanfattning

Det här är Göteborgs Stads första program som på ett övergripande sätt samlar frågor om social hållbarhet och jämlikhet. Vårt gemensamma program för perioden 2018 – 2026. Här pekas färdriktningen ut mot framtiden. Hur vi tillsammans inom staden och i samverkan med invånarna, näringslivet, regionala och statliga aktörer, civilsamhällets organisationer och akademien kan arbeta för att uppnå ett socialt hållbart och jämlikt Göteborg.

För att få en tydlig riktning i arbetet har Göteborgs Stad valt att utgå från utgångspunkt där det centrala målet är socialt hållbarhet, inom de gränser som naturen sätter, och där ekonomin är ett verktyg [2]. Social hållbar utveckling består förenklat av två viktiga delar; jämlikhet och social sammanhållning.

Via utgångspunkten kan målet – den jämlika staden med sina fokusområden och målområden på sikt uppnås.

Målet innebär likvärdiga livsvillkor och förutsättningar för hälsa mellan göteborgare. Det omfattar att skillnader i livsvillkor och hälsa ska minska mellan grupper med olika social status. Det omfattar också grupper som är diskriminerade, marginaliserade eller exkluderade. Målet ger en sammanhållen stad där alla lever ett gott liv som de själva värdesätter.

För att nå målet om en jämlik stad har fem fokusområden identifierats. Det är områden som staden ska lägga extra kraft vid för att bli en jämlik stad.

- God start i livet och goda uppväxtvillkor
- Hälsofrämjande arbete och lärande
- Hälsofrämjande arenor och livsmiljöer
- Delaktighet, inflytande och kontroll över det egna livet
- Hälsofrämjande levnadsstandard

Tillsammans bildar de en helhet som spänner över alla livsfaserna. För att skapa förutsättningar för staden att nå framgång har tre huvudstrategier arbetats fram:

- **Effektivt arbete för en jämlik stad**
Strategin handlar om verkningsfulla och kostnadseffektiva strategier för att minska skillnader i livsvillkor och hälsa.
- **Stärka grundförutsättningarna för en jämlik stad**
Strategin handlar om att stärka grundförutsättningarna genom att fokusera på det kommunala grunduppdraget och ett normmedvetet arbetssätt.
- **Stärka det tvärsektoriella arbetet för en jämlik stad**
Strategin handlar om att stärka förmågan att hantera komplexitet och det tvärsektoriella arbetet.

Inledning

Det du håller i din hand är Göteborgs Stads första program om social hållbarhet och jämlikhet. Vårt gemensamma program. Här pekas färdriktningen ut mot framtiden.

Med ett program kan stadens jämlikhetsarbete knytas ihop och bli mer tydligt. Programmet fokuserar på sådant som vi inom Göteborgs Stad kan helt eller delvis besluta om och genomföra. Det vi har rådighet över. För att det lokala jämlikhetsmålet ska kunna nås måste även andra aktörer bidra, ibland på egen hand och ibland i samverkan med oss i Göteborgs Stad. Samverkan med näringsliv, civilsamhällets organisationer, regionala och statliga aktörer, akademien och invånarna är en förutsättning.

Göteborg är en attraktiv stad i en stark region där det finns möjligheter till utveckling för både invånare, näringsliv och andra organisationer. För de flesta är Göteborg en bra stad att växa upp och leva i. År 2014 gav Göteborgs Stad ut rapporten *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg* som visar att Göteborg står inför utmaningar. Göteborg är en socioekonomisk segregerad stad. Att uppnå social sammanhållning är en utmaning. Det finns påtagliga skillnader i livsvillkor och hälsa mellan olika grupper av göteborgare och olika delar av staden. Generellt har de grupper med längre utbildning och högre inkomster bättre förutsättningar, livsvillkor och hälsa än de som har kort utbildning och lägre inkomster.

Samtidigt finns en stark ambition att skapa en social hållbar och jämlik stad. Programmet för social hållbarhet är en del i ett större arbete med att minska dessa skillnader, och göra Göteborg till en jämlik stad att växa, leva och verka i.

Programmets utgångspunkter

Det här programmet tar sin utgångspunkt i social hållbarhet som en del i hållbar utveckling. En traditionell syn på hållbarhet är att den består av tre dimensioner. Det vill säga en social, ekologisk och ekonomisk.

Den sociala dimensionen handlar om människor och deras inbördes relationer. I ett socialt hållbart samhälle har människor tillräckligt med makt över sina liv för att kunna påverka samhällsutvecklingen i en önskvärd riktning. Det handlar dels om 1) jämlikhet (*equity*) och dels också om 2) hållbar gemenskap (*sustainability of community*) eller social sammanhållning [1].

1. **Jämlikhet** handlar på så sätt om likvärdiga förutsättningar, tillgång och fördelning samt kvalitet av det offentliga. Det vill säga kvalitet på våra välfärdstjänster (t.ex. skola, vård och omsorg) och välfärdens olika trygghetssystem. Det handlar också om fördelningen av inkomst och tillgången på arbete, bostäder och rekreationsmöjligheter.

Jämlikhet handlar vidare om att minska skillnader i livsvillkor och hälsa mellan breda samhällsgrupper med olika social status (företrädesvis socioekonomisk status). Det gäller även specifika grupper med särskilt utsatta positioner. Det här programmet har därmed ett helhetsperspektiv i jämlikhetsfrågan eftersom fokus både ligger vid den sociala gradienten (se sid. 7) och på diskriminerade och marginaliserade grupper.

2. För ett fungerande samhälle krävs det också någon form av **social sammanhållning**. Det vill säga något som binder samman människor som annars inte har några relationer till varandra. Detta för att människor ska känna att de ingår i en helhet större än de själva och för att människor ska kunna samarbeta för att nå gemensamma mål. Det handlar om känslan av tillhörighet och delad identitet. Social sammanhållning är som ett kitt som håller ihop samhället. Socioekonomisk jämlikhet främjar en social sammanhållning. När det sociala avståndet minskar mellan grupper ökar tilliten och identifikationen mellan dem. Sociala nätverk och föreningsengagemang samt välfungerande institutioner i ett samhälle har också betydelse för den sociala sammanhållningen.

Nytt synsätt på hållbarhetsdimensionerna

Den tidigare eftersträlvade balansen mellan hållbar utvecklings de tre dimensionerna har allt oftare kommit att ersättas med synen: social hållbarhet är målet, inom ramen för de gränser naturen sätter, och där ekonomin är ett verktyg [2]. Det är även ett synsätt som återspeglas i det här programmet (se sid. 11).

En bärkraftig och hög ekonomisk tillväxt är en viktig faktor i att minska en av de mest centrala delarna i ett jämlikt samhälle – den ekonomiska utsattheten. Men är inte ensam tillräcklig. Hänsyn måste också tas till fördelnings-, rättighets- och hållbarhetsmässiga perspektiv. Enligt forskningen har det blivit tydligt att ojämlikhet skapar social och politisk oro vilket i sin tur underminerar förutsättningarna för fortsatt tillväxt. För att tillväxten ska bli hållbar måste vi därför diskutera frågor som fördelning av resurserna, investeringar i humankapitalet i form av utbildning, hur god hälsa ska komma alla till dels. Men också att hänsyn tas till miljön då den också är en förutsättning både för den ekonomiska

utvecklingen som för samhällsutvecklingen i stort. Den ekonomiska utvecklingen blir på så sätt ett verktyg för att uppnå något annat, och inte ett mål i sig [3]. Arbetet med att minska skillnader i livsvillkor och hälsa blir på vis ett sätt att hushålla med samhällets gemensamma resurser.

Mänskliga rättigheter

Social hållbarhet och jämlika livsvillkor och förutsättningar för hälsa är en del av de mänskliga rättigheterna. De mänskliga rättigheterna rör alla delar av samhället och livets alla skeden. De omfattar medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. De mänskliga rättigheterna är baserade på värden som värdighet, rättvisa, jämlikhet, respekt och självständighet [4].

Hur skillnader i livsvillkor och hälsan utvecklas beror till stor del på individens sociala och ekonomiska förutsättningar, kön, etniska tillhörighet, religionstillhörighet, sexuella läggning eller könsöverskridande identitet och uttryck, ålder och om någon funktionsnedsättning föreligger [5]. Olika kombinationer av dessa faktorer påverkar i olika sammanhang hälsan i positiv eller negativ riktning. En person kan också tillhöra flera av grupperna samtidigt. Det kan i sin tur ge en flerfaldig exponering för riskfaktorer, diskriminering och därigenom också högre grad av utsatthet och svårigheter att omvandla sina olika resurser till förmågor. Detta kan i många fall skapa en dubbel eller flerdubbel utsatthet och ökad risk för ohälsa.

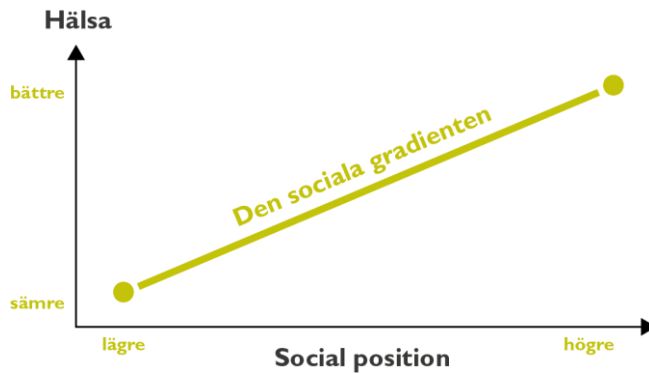
Hälsa som central utgångspunkt för en jämlik stad

Kopplingen till hälsa är tydlig och central för den nutida diskussionen om hållbarhet. Det eftersom kunskapsläget tydligt pekar på att det inte går att uppnå hållbarhet om hälsan är ojämnt fördelad i ett samhälle [6]. Det är i dag fastslaget att en god hälsa också bidrar till en positiv utveckling av ekonomi, sammanhållning, känsla av trygghet, delaktighet samt segregation [5, 7, 8].

Social status förklara skillnader i hälsa

Sambandet mellan social position och hälsa och längre liv är tydligt och starkt. Sambandet visar att hälsan gradvis förbättras ju högre den sociala positionen är och tvärt om. Det kallas för att hälsan har en social gradient. Hälsogradienten illustreras på ett förenklat sätt i figur 1 [6, 9, 10, 8, 11, 12].

Med den sociala hälsogradienten menas att det på gruppnivå finns systematiska skillnader i livsvillkor och hälsa mellan grupper med olika yrken, med olika lång utbildning eller med olika stor inkomst [6, 13, 11]. Grupperna har alltså olika förutsättningar utifrån tillgång till resurser som antingen främjar eller hindrar dem i sina liv. Olika grupper utsätts också rent faktiskt i olika grad för problem och hälsorisker [6, 9, 10, 8, 11, 12]. Grupper med en hög position har tillgång till mer inflytande och pengar, bättre boenden, mer statusfyllda arbeten och så vidare. Motsatsen, det vill säga tillgång till färre resurser, ser vi bland grupper med låg social position [6, 13, 11].

Figur 1. Den sociala gradienten – ju högre social status, desto bättre hälsa [6].

Samspel mellan individ och samhälle

Förutsättningarna för en god hälsa påverkas av både individuella och strukturella faktorer. Arbetet med att främja befolkningens livsvillkor och hälsa syftar till att påverka de faktorer och förhållanden som bidrar till en positiv och jämlik utveckling för befolkningen [7].

Det handlar om att alla individer inom ramen för sitt beslutsutrymme har ett eget ansvar för sin hälsa och sina livsval. Samhället har å andra sidan ett ansvar att skapa likvärdiga förutsättningar så att människor får ett rimligt beslutsutrymme och att kunna ge stöd till enskilda beslut [13].

Utgångspunkten för jämlikhetsarbetet behöver vara att ojämlikhet i livsvillkor och hälsa varken handlar om enbart en fråga för individens ansvar eller enbart en fråga som faller på samhällets ansvar och skyldigheter. Det är snarare samverkande processer som också ömsesidigt förstärker varandra genom hela livet. Det är i detta samspel som ojämlikheten uppkommer. Det är också i detta samspel som det goda livet uppstår. Det är även där människors möjligheter till att leva ett liv de själva har anledning att värdesätta växer fram. Arbetet behöver därför ta sin utgångspunkt i detta samspel.

Ramverk och styrning

I detta avsnitt beskrivs några av de ramverk och agendasättande dokument som reglerar området social hållbarhet och jämlikhet.

Internationella ramverk och den svenska lagstiftningen ger en tydlig tyngd åt att social hållbarhet, jämlikhet och skapandet av goda och likvärdiga livsvillkor och förutsättningar för hälsan. Frågor om värdighet, rättvisa, jämlikhet och social hållbarhet är både av stor vikt och högt värde. De är också starkt sammankopplade med varandra.

Konventioner

Det är i de mänskliga rättigheterna som våra basala rättigheter definieras. De handlar ytterst om förhållandet mellan stat och individ. Våra mänskliga rättigheter är ett sätt att formulera vad som får göras **mot** en annan människa och vad som bör göras **för** varje människa [4].

Rättigheterna utgör ett komplext system av normer som har omedelbar betydelse dels för konkreta beslut och åtgärder som direkt rör enskilda individer. De har dels också betydelse

för mer långsiktiga beslut, inriktningar och politiska ställningstaganden. Det kan till exempel handla om utformningen av samhällets institutioner eller fördelning av resurser. Men kan också handla om behov av avgränsningar mellan olika gruppers rättigheter och intressen [14].

De mänskliga rättigheterna utgör i mångt och mycket grunden för den jämlika staden. Rätten till hälsa, arbete och utbildning [15] är bar några av alla rättigheterna som i detta sammanhang blir särskilt centrala. Men även rätten att inte utsättas för diskriminering är given.

Även barnkonventionen är en central utgångspunkt för programmet. Där lyfts barns lika värde och rättigheter samt rätt att oavsett bakgrund behandlas med respekt och få komma till tals. Barnets bästa ska komma i främsta rummet i alla åtgärder som rör barn. Det tar också upp barn sätt till liv, överlevnad och utveckling [16].

Global policynivå

En global överenskommelse som också är av vikt för det här programmet är FN:s *Agenda 2030*. Den innehåller 17 globala mål för hållbar utveckling och en bättre värld. Målen har en tydlig tyngdpunkt i social hållbar utveckling. Målen handlar i huvudsak om att utrota extrem fattigdom, minska ojämlikheter och orättvisor samt lösa klimatkrisen. Mål 10 handlar om att minska ojämlikheten och fokuserar på skillnader i tillgång, förutsättningar, resurser och förmåga att bidra till och tillvara ta potentiella möjligheter till utveckling för alla på alla nivåer [17]. Ett mål som därmed ligger nära det här programmet.

En oberoende kommission har på uppdrag av Världshälsoorganisationens tagit fram rapporten: *Closing the Gap in a Generation* [6]. Den har kommit att bli en samlande kraft inom området social rättvisa och jämlika livsvillkor i hälsa [6]. Rapporten har gett ett starkt avtryck i det internationella arbetet och policyskapandet. De tre huvudsakliga rekommendationerna är att:

1. Förbättra de dagliga livsvillkoren – det vill säga omständigheterna i där människor föds, växer, lever, arbetar och åldras.
2. Ta itu med den ojämlika fördelningen av makt, pengar och resurser – det vill säga de strukturella drivkrafterna för det dagliga livet på global, nationell och lokal nivå.
3. Mät och förstå problemet, utvärdera åtgärder, och bedöm därefter effekterna av insatserna – det vill säga expandera kunskapsbasen, utveckla en arbetsstyrka som är utbildad i hälsans sociala bestämningsfaktorer, och öka allmänhetens medvetenhet om de sociala bestämningsfaktorerna för hälsa.

Lagstiftning

På den europeiska nivån har frågor som är förknippade med social hållbarhet en framhållen position. Det framgår tydligt i olika fördrag, stadgar och övergripande mål.

Frågor med bäring på social hållbarhet är också högst framträdande i den svenska grundlagen. I den svenska regeringsformen [18] står det att: ”*Det allmänna skall främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer*”. Det står också att: ”*Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Särskilt ska det allmänna trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och för goda förutsättningar för hälsa*” [18, p. §2].

Den svenska lagstiftningen är i sin tur fulltecknad av skrivningar som ligger i linje med social hållbarhet och jämlikhet. Det inte minst i kommunallagen och speciallagstiftningen.

Det står bland annat i socialtjänstlagens portalparagraf att ”*samhällets socialtjänst ska på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperes resurser*” [19, pp. 1 kap, 1§]. Vidare står det i plan- och bygglagens portalparagraf att ”... *främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer*” [20, pp. 1 kap, 1§].

Från och med nu kommer grundlagen, kommunallagen och speciallagstiftningen som har koppling till social hållbarhet och jämlikhet benämnas som det kommunala grunduppdraget.

Reglementen

Den kommunala nivån styrs av nationell lagstiftning, kommunallagen och dels av regler som är antagna av kommunfullmäktige i form av reglementen.

I Göteborgs Stads reglementen ingår skrivningar med bäring på social hållbarhet. I det gemensamma reglementet för kommunstyrelsen och stadens alla nämnder står det bland annat att de ska utföra sina uppdrag utifrån en demokratisk grundsyn, principen om mänskliga rättigheter och motverka diskriminering. Effekten av allt arbete ska bidra till utvecklingen av ett hållbart samhälle som består av de tre dimensionerna (social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet) som samspelar och stödjer varandra.

För bolagen finns det istället riktlinjer och direktiv som utgör grunden för deras respektive verksamheter. Där framgår att syftet med stadens bolag är att de tillsammans med stadens övriga verksamheter ska skapa nytta för staden och för göteborgarna. Bolagen ska också bidra till ett hållbart Göteborgssamhälle.

En kommun styrs också av sin årliga budget som beslutas av kommunfullmäktige och är ett överordnat styrdokument.

Befintliga program och planer

Härutöver styrs staden genom en rad olika styrande dokument (se sid. 2). Några av dem är i form av program och planer.

I stadens befintliga program och planer är det flera som har en inriktning som kan ses ha direkt eller indirekt koppling till social hållbarhet och jämlikhet. Det vill säga arbetet att minska skillnader i livsvillkor och hälsa.

Vissa av dem kompletterar det här programmet och tillsammans skapas därmed en helhet för stadens arbete.

Den jämlika staden – hela staden socialt hållbar

För att få en tydlig riktning i arbetet har Göteborgs Stad valt att utgå från utgångspunkt där det centrala målet är socialt hållbarhet, inom de gränser som naturen sätter, och där ekonomin är ett verktyg [2]. Socialt hållbar utveckling består förenklat av två viktiga delar; jämlikhet och social sammanhållning.

Via utgångspunkten kan målet – den jämlika staden med sina fokusområden och målområden på sikt uppnås. För att skapa förutsättningarna för arbetet har strategier tagits fram.

Mål

Den jämlika staden – hela staden socialt hållbar.

Målet innebär likvärdiga livsvillkor och förutsättningar för hälsa mellan göteborgare. Det omfattar att skillnader i livsvillkor och hälsa ska minska mellan grupper med olika social status. Det omfattar också grupper som är diskriminerade, marginaliserade eller exkluderade. Målet ger en sammanhållen stad där alla lever ett gott liv som de själva värdesätter.

Mellan åren 2018 och 2026 ska Göteborgs Stad med gemensam kraft och i samverkan med civilsamhällets organisationer, näringslivet, akademien och göteborgaren arbeta för att nå målet. Samverkan och dialog behöver också ske med regionala och nationella aktörer.

Fokusområden med målområden

För att nå målet om en jämlik stad har fem fokusområden identifierats. Det är områden som staden ska lägga extra kraft vid för att bli en jämlik stad.

- God start i livet och goda uppväxtvillkor
- Hälsofrämjande arbete och lärande
- Hälsofrämjande arenor och livsmiljöer
- Delaktighet, inflytande och kontroll över det egna livet
- Hälsofrämjande levnadsstandard

Tillsammans bildar de en helhet som spänner över alla livsfaserna. Varje fokusområde har målområden som hänger samman och bidrar till en helhet – en jämlik stad.

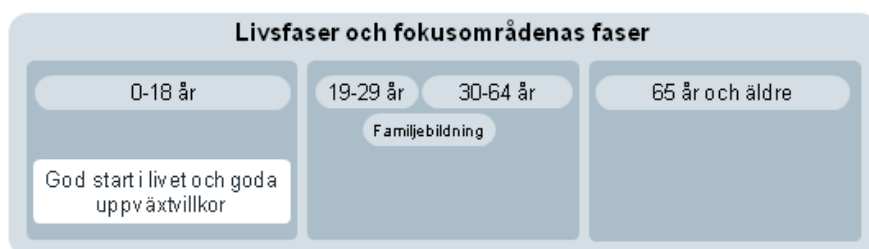
Figur 2. Hur fokusområdena sammanfaller med de olika livsfaserna i arbetet för att öka jämlikhet. Varje fokusområde har målområden för att bidra till en jämlik stad.

God start i livet och goda uppväxtvillkor

Det här fokusområdet handlar om att de tidiga åren i ett barns liv har stor betydelse. Det är under de första levnadsåren som barns fysiska, sociala, psykiska och kognitiva utveckling grundläggs. Det är också då som barnet knyter sina första viktiga sociala kontakter och band till vuxna. Det är nu en stabil grund läggs för individen.

Förutom de tidiga åren har även hela uppväxten har en stor inverkan på livsvillkoren och hälsan samt beteendet senare i livet. Det handlar om att göra barn delaktiga och stärka deras vardagsmiljöer så att de är hälsofrämjande och kompenserande samt därigenom ger goda och trygga uppväxtvillkor. Det tillsammans med att barnets främsta resurser, det vill säga föräldrarna eller närstående vuxna, är trygga och närvarande. Barn och unga får genom allt detta goda förutsättningar att lyckas i skolan. Det får en avgörande betydelse för det fortsatta livet som går genom kompetensutveckling, utbildning och yrkesmöjligheter. Det skapar i sin tur förutsättningarna för det vuxna livet och ålderdomen samt hur nästa generations barn kommer att växa upp. Uppväxten har på detta sätt enorma konsekvenser för människors hälsa och för samhället i stort [9].

Att ge varje barn en god start i livet och uppväxt är därför ett centralt område för att uppnå likvärdiga livsvillkor och förutsättningar för hälsan. Ett gott samspel mellan individ och samhälle skapar också förutsättningar för barn och unga att förverkliga sina drömmar och känna framtidstro.

Figur 3. Hur fokusområdet sammanfaller med de olika livsfaserna i arbetet för att öka jämlikhet.

Målområden

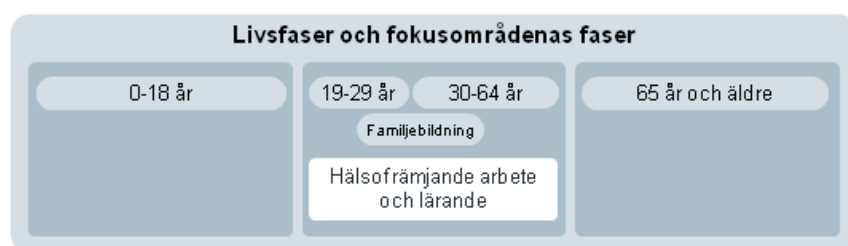
1. Jämlig kognitiv utveckling hos barn.
2. Goda och trygga familjerelationer.
3. Jämlika förutsättningar för barns fritidsvanor.
4. Goda och likvärdiga förutsättningar att lyckas i skolan.
5. Jämlika förutsättningar för barn och ungas inflytande över sin vardag.

Hälsofrämjande arbete och lärande

Det här fokusområdet handlar om att människors deltagande i arbetslivet är viktig av flera anledningar. Dels bidrar det till känslan av delaktighet i samhället. Dels också en känsla av kontroll över det egna livet, vilket är central för människor och grundläggande för hur hälsan utvecklas. Människor som arbetar har i regel också bättre hälsa än de som saknar ett arbete eller en sysselsättning. Genom insatser som stärker människors förutsättningar att försörja sig och vara delaktiga i samhället är det också möjligt att minska skillnader i livsvillkor och hälsa. Gynnsamma arbetsförhållanden kan också ge struktur åt tillvaron och bidra till personlig utveckling.

Kraven på arbetsmarknaden har höjts i takt med att samhället har förändrats. Utbildning är oftast en förutsättning för att få ett arbete och egen försörjning. Det betyder också att det finns ett ökat behov att utbildnings- och kompetensstöd för individer och grupper som i dag står utanför arbetsmarknaden. En nyckel här är att främja ett livslångt lärande som innefattar såväl kompetens- som utbildningsstöd, för att öka förutsättningarna för arbete och egen försörjning. Här behövs det hållbara strukturer för samverkan och stöd som tar hänsyn till individens behov och förutsättningar och som underlättar både inträde och återinträde på arbetsmarknaden. En samlad och vid ingång till arbetsmarknaden är utgångspunkten för hur en sådan struktur ska se ut.

Inkomster och försörjningsmöjligheter är också centralt för att utjämna skillnader i livsvillkor och hälsa. Omvänt finns det en koppling mellan låga inkomster och ökad sårbarhet och ökad utsatthet för hälsorisker. Barn som lever i hushåll med låga inkomster riskerar att drabbas av såväl låg levnadsstandard under själva barndomen som senare i livet [21, 22, 5]. Inkomsternas fördelning i befolkningen är därför en viktig bestämningsfaktor för ojämlikhet i hälsa och därmed även en viktig fråga för det här fokusområdet.

Figur 4. Hur fokusområdet sammanfaller med de olika livsfaserna i arbetet för att öka jämlikhet.

Målområden

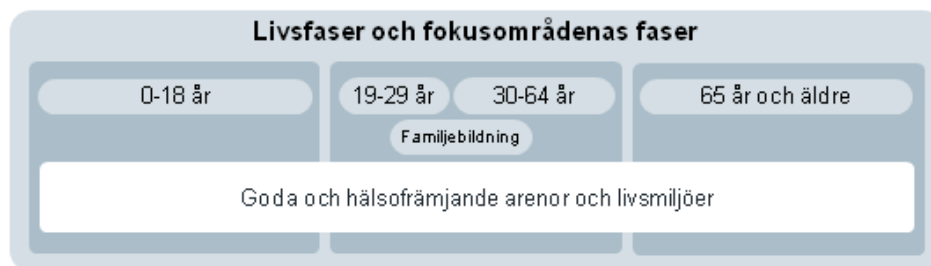
1. Goda och jämlika förutsättningar till permanent självförsörjning.
2. Goda och jämlika förutsättningar att snabbt komma i arbete.
3. Goda och jämlika förutsättningar för livslångt lärande.

Hälsosamma arenor och livsmiljöer

Det här fokusområdet handlar om att boende- och livsmiljön är en viktig social bestämningssfaktor som påverkar vår hälsa, identitet och våra liv. Tillgång till bostäder av god kvalitet är en grundförutsättning för god hälsa. Inte minst är goda boende- och livsmiljöer viktiga förutsättningar för att ge våra barn en god start i livet. Betydelsen av att människor ska ha tillgång till goda bostäder markeras i lagstiftningen om kommunernas bostadsförsörjningsansvar. Den anger ansvaret att skapa förutsättningar för att alla i kommunen ska kunna leva i goda bostäder.

Satsningar för att skapa bostäder av god kvalitet och samtidigt motverka att människor uteslängs från bostadsmarknaden genom att öka tillgången till bostäder till rimliga priser, blir viktiga. Göteborg liksom andra kommuner kännetecknas av en allt större boendesegregation. Denna segregation förstärker skillnaderna i livsvillkor och hälsa. Därför är det centralt att i samhällsplaneringen skapa förutsättningar för integration och motverka segregation, detta genom att planera för ett hälsofrämjande boende med varierat bostadsutbud med blandade upplåtelseformer, bostadstyper och kostnadsnivåer.

Våra livsmiljöer har både fysiska och sociala egenskaper som både kan främja hälsa men också orsaka ohälsa. De sociala egenskaperna kan vara människors tillit till varandra, socialt deltagande och grad av social integration. Men det handlar också om frågor kring barns kognitiva och motoriska utveckling som främjas av till exempel närhet till lekplatser och parker. Det omfattar även förskole- och skolgårdars kvalitéer och om ytan är tillräckligt stor. Andra exempel på fysiska egenskaper kan vara luftkvalitet, bullernivåer, tillgång till naturvärden nära bostaden och tillgång till kultur, mötesplatser och service. Därför är det av stor betydelse att samhällsplaneringen bidrar till såväl hälsofrämjande arenor, goda fysiska miljöer, överbryggar barriärer och främjar social interaktion och fysisk aktivitet. Jämlig tillgång till grundläggande samhällsservice, fritid- och kultur och friluftsliv är andra viktiga pusselbitar för att främja en jämlig hälsa.

Figur 5. Hur fokusområdet sammanfaller med de olika livsfaserna i arbetet för att öka jämlikhet.

Målområden

1. Goda och jämlika förutsättningar för barnhushållens boende.
2. Stadens fysiska miljöer ska skapa förutsättningar för socioekonomisk integration, trygghet och sammanhållning.
3. God och likvärdig tillgång till service i hela staden.
4. Goda och jämlika fysiska förutsättningar för barns kognitiva utveckling.
5. Jämlikt basutbud av hälsofrämjande arenor och mötesplatser.

Delaktighet, inflytande och kontroll över det egna livet

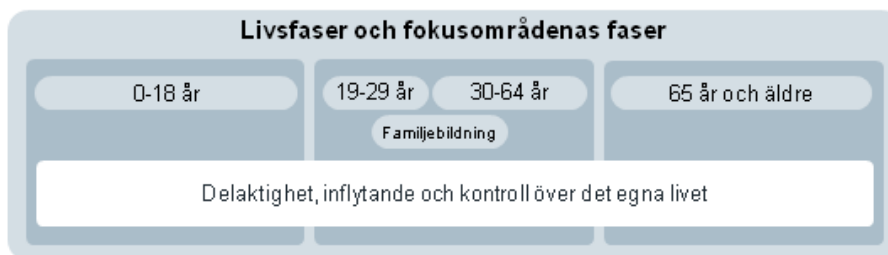
Det här fokusområdet som handlar om betydelsen av inflytande och delaktighet på olika nivåer. En delaktighet som ger en ökad känsla av sammanhang, tillit och mer kontroll över det egna livet.

Att känna delaktighet och kunna utöva inflytande är inte bara en grundlagsstadgad rättighet. Människans behov av delaktighet och inflytande är också grundläggande för livskvaliteten och hälsan [13]. Aktivt deltagande är en fundamental förutsättning för verkligt självbestämmande och personlig- och intellektuell utveckling. Det gynnar också hänsynstagande och respekt för andra [23].

En individ har rätt till, och behov av, delaktighet på flera nivåer:

- På en politisk nivå handlar delaktighet om möjligheten att delta i styret av det gemensamma. Jämlika livsvillkor och hälsa uppstår först när alla har jämlika möjligheter att faktiskt delta i demokratins processer genom deltagande i allmänna val och genom att kunna väljas till politiska uppdrag.
- Delaktighet i civilsamhället är också betydelsefullt, då det främjar socialt kapital. Ett vitalt civilsamhälle länkar och stärker banden mellan ytligt bekanta människor. Att lösa problem tillsammans med andra ger en känsla av tilltro till andras välvilja och förmågor och stärker tilliten mellan de som deltar i samarbetet. Delaktighet i civilsamhället stärker inte endast banden inom grupper. Genom att skapa sammanhang där invånare från olika delar av befolkningen möter varandra stärks också tilliten och banden i befolkningen som helhet, en förutsättning för trygghet och goda livsvillkor i staden. Detta främjar den sociala sammanhållningen i samhället.
- Delaktighet är också betydelsefullt på individuell nivå. När känner inflytande över vår livssituation ökar vårt välmående och på sikt förbättras även våra livsvillkor. På denna nivå spelar de offentliga institutionerna en avgörande roll. Stat, landsting och kommun tillhandahåller verksamheter som utgör centrala delar av våra liv. Att alla invånare, såväl enskilt som i en del av en grupp, har insyn i och möjlighet att påverka de verksamheter som de möter är viktigt för delaktigheten på den individuella nivån.

Det finns skillnader i vilka som deltar i samhället, vilket utmanar det faktiska jämlika deltagande på alla nivåer. Deltagandet i såväl politik som samhällsliv är betydligt högre i grupper som i övrigt har goda livsvillkor medan deltagandet är lägre bland ensamstående, arbetslösa och de med kort utbildning. Forskning visar dock att deltagandet ökar när livsvillkoren förbättras [24]. Att arbeta med att förbättra livsvillkoren för alla i befolkning är således viktigt ur ett delaktighetsperspektiv. Det är viktigt för att möjliggöra ett jämlikt deltagande. Att öka invånarnas inflytande och delaktighet på alla plan ökar känslan av sammanhang, och i förlängningen en upplevelse av ökad kontroll över sitt liv.

Figur 6. Hur fokusområdet sammanfaller med de olika livsfaserna i arbetet för att öka jämlikhet.

Målområden

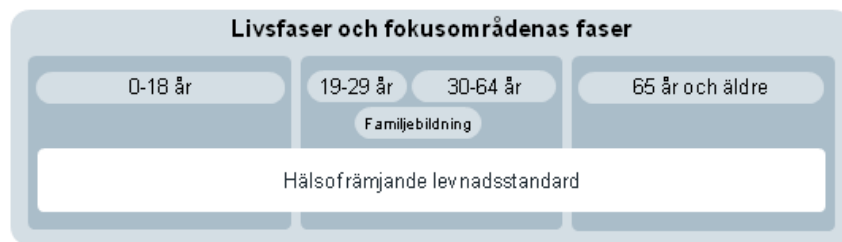
1. Jämlika förutsättningar för civilsamhällets organisationer.
2. Invånarna ska ha ett högt förtroende för hur Göteborgs Stad levererar sitt uppdrag.

Hälsofrämjande levnadsstandard

Det här fokusområdet handlar om att alla människor ska ha rätt till en levnadsstandard som är tillräcklig för den egna och familjens hälsa och välbefinnande. En hälsofrämjande levnadsstandard avser en nivå som ger människor möjlighet att leva ett gott liv som de själva värdesätter. Där de upplever kontroll över sina livsval. Ett liv där förutsättningarna för likvärdiga livsvillkor finns. Där hälsan, tilliten och delaktigheten samt framtidstron därigenom främjas. I dag handlar den hälsofrämjande levnadsstandarden om möjligheten att leva ett liv som ligger i linje med det samtida samhällets normer och traditioner. Ett samhälle där individen har ett eget beslutsutrymme. Men också ett samhälle som skapar goda förutsättningar så att varje människa har ett tillräckligt stort beslutsutrymme i alla livsfaser. Slutligen också ett samhälle som skapar förutsättningar för alla att kunna bidra till det gemensamma.

Att alla ska ha en hälsofrämjande levnadsstandard är grundläggande i ett arbete som handlar om att skapa goda och likvärdiga förutsättningar för alla göteborgare. Det skulle på en generell nivå stärka barns hälsa och välbefinnande. Men också deras utveckling och handlingsutrymme både under deras barndom och under deras fortsatta liv. En hälsofrämjande levnadsstandard under uppväxten främjar barnens betyg, behörighet till gymnasiet och vilken utbildningsnivå de kommer uppnå. Deras framtida möjligheter på både arbets- och bostadsmarknad påverkas också positivt. Det förebygger också ekonomiska problem när barnen själva har blivit vuxna.

När levnadsstandarden är på en nivå där hälsan främjas, så finns förutsättningar för en jämlik stad. Förutsättningarna finns då också för att den socioekonomiska segregationen kan minska. Den sociala statusen kommer inte längre förklara stora delar av skillnader i livsvillkor och hälsa. Det är också då delaktighet, tillit och trygghet främjas. Det ger i sin tur en sammanhållen stad.

Figur 7. Hur fokusområdet sammanfaller med de olika livsfaserna i arbetet för att öka jämlikhet.

Övergripande målområden

De övergripande målområdena spannar över samtliga fokusområden, vilket innebär att alla har uppdraget att arbeta med dessa.

1. Diskrimineringen ska upphöra.
2. Goda och jämlika ekonomiska villkor.
3. Goda och jämlika förutsättningar för arbete.
4. Goda och jämlika förutsättningar för fullföljda studier.
5. Hög och jämlik mellanmänskliga tillit.
6. God och jämlik delaktighet.
7. God och jämlik fysisk och psykisk hälsa.

Uppföljning

Programmet följs upp åren 2021, 2024 och 2026 av Socialresursnämnd. Den första uppföljningen år 2021 kommer främst att fokusera på hur programmet har omhändertagits av förvaltningar och bolag. Åren 2024 och 2026 kommer uppföljningen mer fokusera på utfall och rapporteras till kommunstyrelsen och kommunfullmäktige. Det är dock viktigt att uppföljningen av programmet synkroniseras med stadens ordinarie uppföljningsrutiner, vilka ses över inför varje mandatperiod. Därmed kan programmets uppföljning komma att ändras.

För varje målområde kommer uppföljningsbara mått att arbetas fram i samverkan mellan berörda aktörer. Det för att kunna följa utvecklingen mot en successiv måluppfyllelse till 2026. Dessa mått ska komplettera de indikatorer som i dag finns för målet: *Göteborg ska vara en jämlik stad*:

- Inkomstskillnaderna har minskat
- Fler med god hälsa
- Högre mellanmänsklig tillit
- Färre upplever ekonomisk stress
- Fler med godkända betyg

Principen för framtagandet av målvärden är att så långt det är möjligt använda redan befintliga mått eller indikatorer så att antalet inte ökar i staden.

Där till kan också uppföljningen av programmet arbetas in i stadens befintliga kvalitativa uppföljningsarbete. Det för att bland annat bedöma förutsättningarna för arbetet med en jämlik stad.

Huvudstrategier för att nå mål och målområden

En av vår tids stora utmaningar är själva hanteringen av komplexa frågor så som social hållbarhet och jämlikhet.

I det här avsnittet av programmet presenteras de huvudstrategier som kan vara en del i att försöka hantera komplexiteten. Huvudstrategierna är tänkt att vara en vägledning för att nå målet – Göteborg ska vara en jämlik stad.

Tre huvudstrategier tagits fram:

- **Effektivt arbete för en jämlik stad**
Strategin handlar om verkningsfulla och kostnadseffektiva strategier för att minska skillnader i livsvillkor och hälsa.
- **Stärka grundförutsättningarna för en jämlik stad**
Strategin handlar om att stärka grundförutsättningarna genom att fokusera på det kommunala grunduppdraget och ett normmedvetet arbetssätt.
- **Stärka det tvärsektoriella arbetet för en jämlik stad**
Strategin handlar om att stärka förmågan att hantera komplexitet och det tvärsektoriella arbetet.

Effektivt arbete för en jämlik stad

Många insatser inom stadens verksamheter bidrar till ett gott liv för göteborgaren. Det är inte nödvändigt samma sak som att de bidrar till att minska skillnader i livsvillkor och hälsa. Det är möjligt att påverka så att Göteborg bli en mer jämlik och socialt sammanhållen stad. För att nå dit behöver vi arbeta målfokuserat och långsiktigt. I arbetet har ett antal strategier pekats ut som visat sig verkningsfulla och kostnadseffektiva för att minska skillnader i livsvillkor och hälsa.

Därför lyfter det här avsnittet centrala delar för att åstadkomma just jämlikhet. Med det avses att minska skillnader i livsvillkor och hälsa.

Den här huvudstrategin har följande delstrategier:

- Den sociala gradienten ska minskas
- Investera för framtiden
- Kombinera olika former av insatser

Den sociala gradienten ska minskas

Den här delstrategin lyfter den sociala gradienten för hälsa (se sid. 5), det vill säga sambandet mellan social status och hälsa. Det är en central delstrategi för programmet och för att minska skillnader i livsvillkor och hälsa.

Ett arbete som syftar till att minska sociala gradienten innebär att minska skillnaderna i livsvillkor och hälsa mellan grupper med olika socialt status. På så sätt dämpas gradientens effekt på hälsan. Det skulle betyda att till exempel barns hälsa, utveckling och skolresultat allt mindre är ett resultat av föräldrarnas utbildnings- och inkomstnivå. Förutsättningarna för goda livsvillkor och god hälsa skulle därmed bli mer jämlikt fördelad i befolkningen.

Den sociala gradienten beskrivs ofta utifrån olika socioekonomiska mått. Ett viktigt komplement blir också frågor om diskriminering och andra former av utsatthet och marginalisering.

Det är denna gradient som stadens alla verksamheter behöver påverka för att staden ska kunna bli jämlik, och i förlängningen mer socialt hållbart. För att nå dit behöver det i alla relevanta prioriteringar framgå hur gradienten är tänkt att påverkas.

Investera för framtiden

Den här delstrategin lyfter vikten av att ha ett investeringsperspektiv med social hållbarhet i fokus för samhällsutvecklingen. Ett sådant perspektiv omfattar också prioritering av tidiga insatser tidigt i livet.

Effektiva åtgärder som främjar befolkningens hälsa kan få avgörande betydelse både för individen och för hela samhällsutvecklingen [25, 26]. Investeringar i hälsa är på så sätt en återinvestering i samhällets utveckling i stort [27]. Hälsan kan ur detta perspektiv ses som ett medel för ekonomisk utveckling [25, 26] och för att det finns ett ömsesidigt samband mellan hälsa och ekonomisk tillväxt [7]. Det finns starka ekonomiska skäl att investera i hälsa om vi ska kunna behålla vår konkurrensförmåga [28].

Forskningsresultat pekar också tydligt på att ju tidigare i orsakskedjan en insats kan sättas in, desto fler människor kan omfattas och effekten blir större [29]. Ett litet problem som drabbar många kan också behöva prioriteras framför stora problem som drabbar få i befolkningen.

För denna delstrategi har följande utvecklingsområden identifierats:

- **Inrätta ett investeringsperspektiv för en jämlik stad**

För att skapa förutsättningar för ett framgångsrikt jämlikhetsarbete måste staden satsa på långsiktiga investeringar. Precis som vid infrastrukturssatsningar bör kostnaderna ses som investeringar. Arbetet har förvisso en investeringspuckel innan det börjar bli samhälls- och kommunekonomiskt lönsamt. Men huvudtesen är att fokus snarare ligger vid omfördelning av resurser än vid att skapa ytterligare behov av resurstillskott.

Inom ramen för detta handlar det också om att bli bättre på att implementera och lära av genomförda utvecklingsprojekt och när idéer testas i staden. Sprida och skala upp projekt som visat sig framgångsrika måste bli en naturlig förutsättning i staden.

Göteborgs Stad ska i sitt investeringsperspektiv särskilt prioritera så att resurser (inte bara ekonomiska) avsätts för insatser som är universella men att de anpassas och doseras efter graden av befolkningens utsatthet (se sidan 20). Det är så Göteborg kan bli en jämlik stad.

- **Prioritera barn för en jämlik stad**

Göteborgs Stad bör prioritera och ha ett investeringsperspektiv gällande barns tidiga utveckling. Små förebyggande insatser tidigt i ett barns liv kan ge stor effekt och en långsiktigt hållbar effekt. De blir på så sätt samhällsekonomiskt lönsamma. Den typen av insatser är de mest kraftfulla investeringar ett samhälle kan göra, med vinster som mångfaldigt överstiger den ursprungliga insatsen [11]. Insatser som främjar de grupper i befolkningen som står inför ett kommande föräldraskap eller som i dag är småbarnsföräldrar är också viktiga ur ett investeringsperspektiv. Det eftersom det är under familjebildningsfasen som ett ”socialt arv” kan brytas så att nästa generation kan få en god start i livet.

Ett sätt att förstärka och utveckla det kommunala grunduppdraget är att i högre utsträckning prioritera tidiga insatser tidigt i barns liv.

Här ska också understrykas att satsa på barn inte handlar om lönsamhet och kostnadseffektivitet utan främst för att barn är viktiga och att det är vår skyldighet att erbjuda och skapa goda uppväxtvillkor för alla barn.

Kombinera olika former av insatser

Den här delstrategin handlar om att det behövs en kombination av olika former av insatser för att minska skillnader i livsvillkor och hälsa.

Det finns olika vägar att gå för att minska skillnaderna i livsvillkor och hälsa i en befolkning. Forskningslitteraturen pekar ut tre olika strategier som effektiva. Göteborgs Stad bör därför använda sig av dessa tre strategier. Inget av de strategierna kan ensamt minska skillnader i livsvillkor och hälsa utan en kombination av insatser behövs. Därför bör arbetet gå ut på att kombinera följande strategier:

Figur 8. En illustration över de effektiva arbetssätten att minska skillnader i livsvillkor och hälsa.

- **Att vända sig till alla – universella insatser**

De huvudsakliga insatserna för öka jämlikheten ska fortsatt vara universella. Med sådana insatser ligger fokus vid att främja det positiva och öka förutsättningarna för god hälsoutveckling, snarare än att fokusera på riskerna [30].

Det har genom forskning visat sig vara ett effektivt arbetssätt som också är samhällsekonomiskt lönsamt.

- **Att anpassa och dosera efter behov – proportionell universalism**

Göteborgs Stad ska erbjuda universella insatser där nivån och intensiteten på stödet ska motsvara nivån på utsattheten. Det betyder att insatserna ska vara anpassade, utformade och doserade så att de bättre motsvarar olika grupper utsatthet för ojämlikhet. Arbetssättet fokusera inte på lika till alla, utan på att göra skillnad. Det handlar om att se människors olika förutsättningar.

Därför går arbetet ut på att minska skillnader i livsvillkor och hälsa snabbast bland de mest utsatta grupperna jämfört med övriga grupper.

- **Att vända sig till några – selektiva insatser**

Vid behov ska Göteborgs Stad använda sig av selektiva insatser, som ibland också kallas för riktade insatser. Sådana insatser vänder sig till grupper i en befolkning som exponeras för en eller flera riskfaktorer. Insatserna handlar om att förhindra en negativ utveckling så att fördjupade problem inte uppstår. Syftet är att förändra risk- och skyddsfaktorer och problembeteenden [30].

De är något mer kostsamma jämfört med de universella insatserna. Det eftersom det är mer kostsamt, både för individ som för samhälle, att vända en negativ utveckling jämfört med om den inte ens hade uppstått.

- **Att vända sig till få – indikerade insatser**

Göteborgs Stad kan också vid särskilda behov använda indikerade insatser. De används när situationen har gått så långt att problembilden är tydligt identifierad och är allvarig samt svår. Insatserna är därför ofta av individuell karaktär [30].

De är de mest kostsamma insatserna och ska därför användas allra mest sparsamt.

Stärka grundförutsättningarna för en jämlik stad

Det finns vissa grundförutsättningar som behöver föreligga för att nå målet om en jämlik stad. Kommunernas grunduppdrag (se sid 9) är en sådan grundförutsättning eftersom det täcker in många verksamheter som syftar till att öka välfärden för stadens invånare och skapa förutsättningar för goda livsvillkor och god hälsa. Har vi välfungerande verksamheter då har staden goda förutsättningar att skapa en jämlik stad.

En annan grundförutsättning för att nå målet om en jämlik stad är ett intersektionellt och normmedvetet arbetssätt. Genom att arbeta normmedvetet kan diskriminering undvikas och insatser utformas på ett sätt som inte missgynnar vissa grupper.

Den här huvudstrategin har följande delstrategier för att skapa förutsättningar för att nå mål och målområde:

- Leverera det kommunala grunduppdraget
- Arbeta normmedvetet

Leverera det kommunala grunduppdraget

Delstrategin handlar om vikten av Göteborgs Stads förutsättningar att leverera det lagstadgade grunduppdraget.

Delstrategin tar sin utgångspunkt i att samhällsystem har en avgörande påverkan på huruvida individer kan växa upp, utvecklas till sina fulla potential och leva ett bra liv med god hälsa. Och tvärtom, samhällsystemen har en avgörande påverkan på huruvida en individs liv, utveckling och hälsa kan försämrats [31]. Sverige är ett välfärdsland där den största delen av kommunernas verksamhet handlar om att tillhandahålla välfärdstjänster, så

som förskola och skola för de allra minsta invånarna i staden till socialtjänst, äldreomsorg samt planering av stadens fysiska utformning och bostadsförsörjning. Dessa ansvarsområden ligger, tillsammans med andra områden, i kommunernas grundläggande uppdrag [11].

Välfungerande verksamheter med god kvalitet är en förutsättning för att skapa goda och likvärdiga livsvillkor för stadens invånare. Oavsett huvudman så är förmågan att tillhandahålla välfungerande verksamheter betydelsefulla för invånarnas upplevelse att staden finns till för dem. Det har i sin tur betydelse för invånarnas tillit och förtroende för staden och de offentliga institutionerna. Om invånarna tappar tilliten kan det i sin tur leda till att invånarna inte vänder sig till samhällets institutioner eller på egen hand komplettera det sociala skyddet [32, 33].

Det finns många studier som visar att tjänstepersoners bemötande också är viktigt för att invånarna ska känna tillit till samhällets institutioner. Det handlar mycket och mycket om att bemötande ska vara rättsäkert, opartiskt, öppet, icke diskriminerade och tillmötesgående [32, 34]. Det är här inte fråga om det påvisbara resultatet av tjänstepersonens arbete, utan själva mötet mellan invånare och samhällets institutioner. Om upplevelsen av mötet är negativt, kan det bidra till att invånarna upplever att institutioner inte är till för dem och att de inte har inflytande över sina liv. Under sådana förhållanden kan legitimiteten för samhällets institutioner minska och att invånarnas tillit till systemet utarmas. Detta kan i sin tur leda till en situation där invånarna inte vänder sig till samhällets institutioner [33]. Att stärka ett gott bemötande och att motverka diskriminering fyller således en viktig funktion i att stärka tilliten.

Sammanfattningsvis, välfungerande verksamheter med god kvalitet som har förmåga att leverera och bemöta på ett inkluderande och öppet sätt, är förutsättningarna till att nå en jämlik och sammanhållen stad. Om det inte finns tillit mellan invånarna och samhällets institutioner finns det heller inget incitament till att vilja samarbeta för att lösa gemensamma samhälliga problem eller delta i samhällsutvecklingen.

Arbeta normmedvetet

Den här delstrategin handlar om att Göteborgs Stad ska präglas av ett intersektionellt- och normmedvetet arbetssätt och förhållningssätt.

Inga grupper är homogena och alla har inte samma livsvillkor. Arbetet med jämlikhet behöver baseras på att alla inte har likvärdiga förutsättningar för att insatserna inte ska förstärka, utan minska skillnader mellan olika grupper. Med ett intersektionellt arbets- och förhållningssätt kan en djupare förståelse uppnås om hur olika sociala kategorier är sammanvävda med varandra och hur samspelet av olika kategorier påverkar livsvillkoren och hälsan.

Med normmedvetet arbets- och förhållningssätt innebär att granska och problematisera normer. Genom ett sådant arbetssätt kan vi förstå hur människors förutsättningar och livsvillkor skiljer sig åt. Därmed kan diskriminering undvikas och insatserna utformas på ett sätt som inte missgynnar vissa grupper.

Det blir på så sätt ett effektivt verktyg i arbetet med att förebygga diskriminering och kränkning för att skapa större trygghet och bättre självkänsla hos dem vi möter och är till för. Det blir också ett sätt att nyansera och beskriva stadens ojämlikheter. Framför allt kan arbetssättet och förhållningssättet bidra till att öka jämlikheten i de insatser som staden

kommer att vidta. Det här arbetssättet möjliggör också förändring av normer och strukturer. Genom detta ges göteborgaren möjlighet att utveckla sin fulla potential oavsett bakgrund.

Stärka det tvärsektoriella arbetet för en jämlik stad

I dagens svenska välfärdsstat handlar jämlikhetsarbetet inte längre om att bygga upp välfärdsinstitutioner, utan mer om att organisera befintliga resurser på ett nytt sätt. Den offentliga sektorn är inte lika centralt sammanhållen längre, utan istället består den offentliga nu av mer eller mindre självständiga sektorer. Samtidigt har många nya politikområden (folkhälsa-, klimat- och jämställdhetspolitik samt politik kring demokrati och hållbar stadsutveckling) tillkommit som till viss del handlar om samarbete och partnerskapstänkande snarare än traditionell styrning genom en hierarkisk organisation. De har i sin tur ofta bedrivits i projektform men förväntats bidra till långsiktiga effekter och institutionellt lärande. Det finns både för- och nackdelar med sådana lösa former. Fördelarna kan ses ligga i att det kan vara ett bättre sätt att hantera komplexitet, medan nackdelen är att de inte lämpar sig för den traditionella sektorsindelade organisationen [35].

Till detta ska läggas att många av de nya frågorna som ska lösas inom ramen för det kommunala uppdraget är tvärsektoriella. Därför behöver social hållbar utveckling och jämlikhet ett kritiskt förhållningssätt till traditionell hantering av samhällsproblem. Eftersom jämlikhetsarbetet är ett tvärsektoriellt område och därmed berör flera samhällsområden behöver frågan integreras i de flesta processer.

Den här huvudstrategin har följande delstrategier för att skapa förutsättningar för att nå mål och målområde:

- Utveckla ägarskap och samverkan
- Arbeta kunskapsbaserat
- Jämlika delaktighets- och medskapande processer

Utveckla ägarskap och samverkan

Den här delstrategin fokuserar på att utveckla ägarskapet, samverkan och styrningen i tvärsektoriella frågor som rör den jämlika staden.

Frågor som ryms inom social hållbarhet och jämlikhet, till exempel att arbeta med barns uppväxtvillkor eller boendesegregation, är komplexa och ryms inom flera av de sektorer som Göteborgs Stad är organiserad enligt. En följd av detta är att frågorna inte kan lösas inom ramen för en nämnds eller bolagsstyrelses verksamhetsområde. Ingen nämnd eller styrelse äger enskilt respektive fråga.

För denna delstrategi har följande utvecklingsområden identifierats:

- Strategiskt stöd och långsiktig samordning

För att arbetet med jämlikhet ska bli långsiktigt behövs det permanenta funktioner som ansvarar för strategiskt stöd och långsiktig samordning. Den funktion som långsiktigt ansvarar för strategiskt stöd och samordning kan bistå med kunskapsutveckling, kompetensutveckling och förändringsarbete inom jämlikhetsområdet.

- **Förändringsledning och förändringsarbete**

Jämlikhet är en komplex och tvärsektoriell fråga. För att lyckas med förändringsarbetet avseende jämlikhet behöver staden ett uttalat och brett ägarskap i stadens verksamheter och på alla nivåer. Det behövs även:

- **Förändringsledning**
En tydlig förändringsledning undanröjer hinder och hanterar målkonflikter så att det tvärsektoriella förändringsarbetet möjliggörs.
- **Förändringsstöd på en strategisk nivå**
Dessa funktioner ska underlätta för förändringsledningen i det strategiska arbetet. De ska samtidigt stödja och underlätta det faktiska förändringsarbetet på verksamhetsnivå. Den här nivån behöver vidareutvecklas i staden.
- **Förändringsarbete**
Denna nivå ska realisera den politiska viljeinriktning och förändringsledningens tvärsektoriella prioriteringar. Det sker med stöd från funktionen förändringsstöd.

Med dessa funktioner kan utbytet mellan de horisontella och vertikala nivåerna (dvs. ledning respektive operativa förändringsarbetet) utvecklas. Då underlättas hanteringen av de tvärsektoriella frågorna och kunskaps- och erfarenhetsutbytet ökar.

- **Stärka och utveckla integreringen av jämlikhetsfrågan**

För att jämlikhetsarbetet ska bli en integrerad del i alla sektorer, verksamheter och processer i Göteborgs Stad behöver frågan integreras vid framtagande eller revidering av mål, i budgetering och finansiering, i uppföljning och mätning samt i reglementen, ägardirektiv och andra styrdokument. Det räcker inte att endast integrera jämlikhetsfrågan i strukturerna. En framgångsrik integrering av jämlikhetsarbete förutsätter att det finns ett ledarskap som driver, och en organisationskultur som gynnar, frågan.

Göteborg behöver också bli bättre på att utvärdera budgetens jämlikhetseffekter. Det handlar om att analysera om fördelning av resurser i staden har lett till högre måluppfyllelse. Vidare behöver också förslag, förbättringar och prioriteringar analyseras mer djupgående för att se om de ligger i linje med målet om en jämlik stad.

Arbeta kunskapsbaserat

Den här delstrategin sätter ett kunskapsbaserat arbete i centrum.

Göteborgs Stad behöver utveckla det kunskapsbaserade arbetet kopplat till social hållbarhet och jämlikhet. Jämlikhetsarbetet behöver på ett systematiskt och tydligt sätt vara baserat på vetenskap och/eller beprövad erfarenhet om jämlikhet och hur skillnader i livsvillkor och hälsa effektivt uppnås. Staden behöver också bli bättre på att integrera, diskutera och problematisera den erfarenhetsbaserade och den vetenskapligt framtagna kunskapen om sociala förhållanden och dess samband med jämlika livsvillkor hälsa samt den sammanhållna staden.

Ett kunskapsbaserat arbete handlar också om att skapa kunskapsutveckling och kunskapspridning och ett gemensamt lärande inom jämlikhetsområdet. Om det kunskapsbaserade arbetet värdesätts och ständigt efterfrågas stärks förutsättningarna för att

åstadkomma den önskade utvecklingen mot ett jämlikt Göteborg. Ett sådant arbetssätt behöver vara en del av organisationens förhållningssätt och kultur.

För att Göteborg ska kunna arbeta kunskapsbaserat och följa utvecklingen inom jämlikhetsarbetet behöver staden förbättra sina möjligheter till analys och uppföljning. Staden behöver bli bättre på att mäta och förstå problemet, utvärdera åtgärder, och att därefter bedöma effekterna av insatserna som vidtas. Det för att se om de leder till en mer jämlik stad eller inte. En viktig del i ett sådant utvecklingsarbete är att förbättra det statistiska underlaget så att det både blir bredare och mer fördjupat, vilket har pekats ut på såväl internationell som nationell nivå. Det strategiska analysarbetet behöver utvecklas.

Jämlika delaktighets- och medskapandeprocesser

Den här delstrategin lyfter vikten av samverkan och medskapande för att bli en jämlik stad.

Delstrategin tar sin utgångspunkt i att social hållbarhet och jämlikhet är komplexa och ofta svårlösta samhällsfrågor där olika perspektiv möts. Ingen aktör kan ta sig an dessa komplexa frågor på egen hand. Därför behövs samverkan både inom Göteborgs Stad och med andra offentliga aktörer. Samverkan behöver också ske med invånare, civilsamhällets organisationer, näringslivet och akademins olika professioner. Genom samverkan tas dessa aktörers erfarenheter och kunskaper tillvara inom social hållbarhet och jämlikhet.

Ett sätt är att skapa och främja olika delaktighets- och medskapandeprocesser. Jämlika i den mening att olika grupper finns representerade utifrån olika social status, det vill säga socioekonomiska grupper, men också att grupper ur olika minoritetspositioner och grupper som på olika vis utsätts för diskriminering. Det handlar också om att kunskaperna och erfarenheterna från såväl akademien som befolkningen bemöts likvärdigt. Det är därför centralt med ett inkluderande förhållningssätt så att dessa röster får likvärdiga förutsättningar att bli lyssnade på.

För denna delstrategi har följande utvecklingsområden identifierats:

- **Kunskapsallianser**

Kunskapsallianser handlar om ett kunskapssamarbete mellan invånare, de offentliga aktörerna, akademien, näringslivet och civilsamhällets organisationer. Tanken är att olika perspektiv som integrerar olika typer av kunskaper, inte bara vetenskaplig utan även erfarenhetsbaserad, möts. Tillsammans och på likvärdiga villkor definieras både utmaningar och lösningar för att nå målet.

Arbetssättet ställer krav på att lämna den traditionella formen på hierarkisk styrning (*government*) med tydliga avgränsningar och ansvarsområden. Till att mer inspireras av den nätverksliknande styrning och organisationsformen. Den handlar om en gränsöverskridande samverkan och att gå utanför institutionerna och omsätter politik till vardag genom partnerskap (*governance*) [6]. Kunskapsallianser kan på så sätt vara en del i att få fler intresserade och involverade i styrningen och lösningen av samhällssystemen och det jämlika Göteborg.

- **Arena för samverkan, lärande och erfarenhetsutbyte**

Göteborgs Stad behöver också samverkansarenor för utmaningsdrivet lärande och erfarenhetsutbyte med fokus på jämlikhet, social hållbar utveckling och likvärdig

välfärd. Arenor som fungera som en dynamo och möjliggörare för att förverkliga idéer om framtidens samhällsutmaningar.

Sådana arenor omskrivs ibland som innovationslabb eller drivhus. Oavsett namn så handlar det om att skapa en plats där användare och aktörer kan dra nytta av varandra och tillsammans se möjligheter, ta initiativ och vara modig, tänka nytt, prova nya idéer, gå från ord till handling och hantera komplexa problem. På så sätt skapas tjänster och tillämpningar som kan lösa olika former av behov och utmaningar i samhället. Arbetet utgår härigenom från en handlingsbaserad utvecklingsmetod där lärandet och insikterna skapas genom deltagarnas handlingar, där de gör och provar själva.

För att detta ska komma till nytta för Göteborgs Stad behöver dessa arenor ta sin utgångspunkt i stadens grunduppdrag vara kunskaps- och erfarenhetsbaserade för att kunna stärka en jämlik stad.

Litteraturförteckning

- [1] N. Dempsey, G. Bramley, S. Power och C. Brown, "The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability," *Sustainable Development*, vol. 19, nr 2009, pp. 298-300, 2009.
- [2] E. Alfredsson och A. Wijkman, "The Inclusive Green Economy – Shaping society to serve sustainability – Minor adjustments or a paradigm shift?," MISTRA, Stockholm, 2014.
- [3] E. Scheja och M. Söderbäck, "Tillväxt som gynnar de fattiga," SIDA, Stockholm, 2009.
- [4] DO, "Vägar till rättigheter - En inspirationsbok i lokalt antidiskrimineringsarbete," Diskrimineringsombudsmannen, Stockholm, 2011.
- [5] Sveriges Kommuner och Landsting, "Gör jämlikt - gör skillnad: samling för social hållbarhet minskar skillnader i hälsa," Sveriges Kommuner och Landsting, Stockholm, 2013.
- [6] Kommission för ett socialt hållbart Malmö, "Malmöns väg mot en hållbar framtid: Hälsa, välfärd och rättvisa," Malmö Stad, Malmö, 2013.
- [7] Statens folkhälsoinstitut, "Folkhälsopolitisk rapport 2010: Framtidens folkhälsa - allas ansvar," Statens folkhälsoinstitut, Östersund, 2010.
- [8] UCL Institute of Health Equity, "Fair Society Healthy Lives: The Marmot Review," UCL Institute of Health Equity, London, 2010.
- [9] CSDH, "Closing the gap in a generation: Health equity through action on the social determinants of health. Final report of the Commission on Social Determinants of Health," World Health Organization, Geneva, 2008.
- [10] M. Marmot och R. G. Wilkinson, *Social determinants of health: the solid facts*, Copenhagen: World Health Organization, 2006.
- [11] M. Rostila och S. Toivanen, *Den orättvisa hälsan: Om socioekonomiska skillnader i hälsa och livslängd*, M. Rostila och S. Toivanen, Red., Stockholm: Liber, 2012.
- [12] R. Wilkinson och K. Pickett, *Jämlikhetsanden - Därför är jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*, Stockholm: Karneval förlag, 2010.
- [13] Statens offentliga utredningar, "Det handlar om jämlik hälsa: Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete (SOU 2016:55). Delbetänkande av Kommissionen för Jämlik hälsa," Statens offentliga utredningar, Stockholm, 2016.
- [14] SOU: 2011:29, "Samlat, genomtänkt och uthålligt? En utvärdering av regeringens nationella handlingsplan för mänskliga rättigheter 2006 - 2009," Statens offentliga utredningar, Stockholm, 2011.
- [15] Regeringskansliet, "Regeringens webbplats om de mänskliga rättigheterna," [Online]. Available: <http://manskligarattigheter.dynamaster.se/sv/de-manskliga-rattigheterna/vilka-rattigheter-finns-det/ratten-till-en-tillfredsstallande-levnadsstandard>. [Använd 7 okt 2016].
- [16] Regeringskansliet, "Konventionen om barns rättigheter - inklusive strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige," Regeringskansliet, Socialdepartementet, Stockholm, 2014.
- [17] UNDP Sverige, "Globala målen: För hållbar utveckling," [Online]. Available: <http://www.globalamalen.se/>. [Använd 7 okt 2016].
- [18] Svensk författningssamling, "Svensk författningssamling 1974:152: Kungörelse om beslutad ny regeringsform," Regeringskansliet, Justitiedepartementet, Stockholm, 1974.
- [19] Svensk författningssamling, "Socialtjänstlag (2001:453)," Socialdepartementet, Stockholm, 2001.
- [20] Svensk författningssamling (SFS), "Plan- och bygglag (2010:900)," Socialdepartementet, Stockholm, 2010.
- [21] M. Köhler, "Barn i Malmö - skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa," Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö, Malmö, 2012.
- [22] Statens folkhälsoinstitut, "Social health inequalities in Swedish children and adolescents – A systematic review," Statens folkhälsoinstitut, Östersund, 2011.
- [23] D. Robert A, *Demokrati och dess antagonister*, New Haven: Yale University Press, 1989.
- [24] SOU 2016:5, *Låt fler forma framtiden!* SOU 2016:5, Stockholm: Statens offentliga utredningar, 2016.
- [25] Statens folkhälsoinstitut, "Ekonomiska och sociala förutsättningar: Kunskapsunderlag för Folkhälsopolitisk rapport 2010 (målnråde 2)," Statens folkhälsoinstitut, Östersund, 2011.
- [26] Statens folkhälsoinstitut, "Folkhälsa och regional utveckling - en inventering av hur folkhälsa beaktas i utvecklings- och planeringsdokument," Statens folkhälsoinstitut, Östersund, 2009.
- [27] Myndigheten för delaktighet, "En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle," Myndigheten för delaktighet, Sundbyberg, 2016.
- [28] M. Suhrcke, M. McKee, R. Sautou Arce, S. Tsovalova och J. Mortensen, "The contribution of health to the economy in the European Union," European Commission, Health and Consumer Protection Directorate-General, Luxembourg, 2005.
- [29] Sveriges regering, "Regeringens proposition; Mål för folkhälsan (2002/03:35)," Regeringen, Stockholm, 2002.
- [30] Social resursförvaltning, "Tidigt förebyggande och rehabiliterande insatser ska öka när det gäller barn och unga samt vuxna med missbruksproblem - Begrepp och erfarenheter," Göteborgs Stad - Sociala resursförvaltningen, Göteborg, 2013.
- [31] CSDH, "Sammanfattning av slutrapport: Utvärdering av hälsoskillnaderna inom en generation: Jämlikhet i hälsa genom påverkan av de sociala bestämningsfaktorerna," World Health Organization, Commission on Social Determinants of Health, Översättning av Statens folkhälsoinstitut genom Semantix, Solna, 2008.
- [32] B. Rothstein, *Sociala fällor och tillitens problem*, Stockholm: SNS Förlag, 2003.
- [33] J. Edlund, "Trust in the Capability of the Welfare State and General Welfare State Support: Sweden 1997-2002," *Acta Sociologica* 49 (4), pp. 395-417, 12 2006.
- [34] E. Uslaner, *The moral foundations of trust*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- [35] S. Montin och G. Hedlund, "Governance på svenska," Santérus Förlag, Stockholm, 2009.